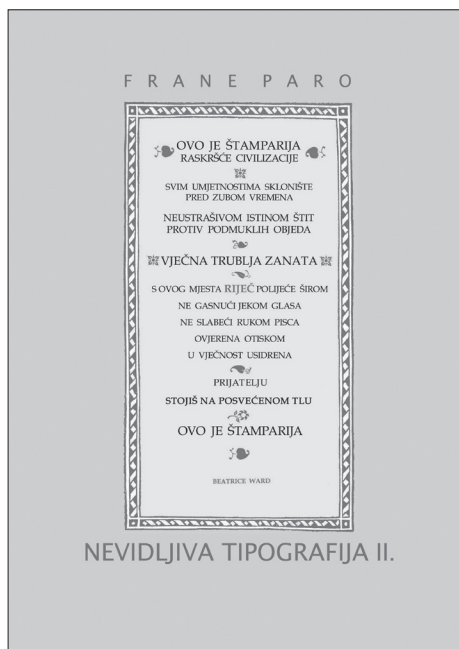

FRANE PARO - NEVIDLJIVO KAO POTKA VIDLJIVOG

(*Frane Paro: Nevidljiva tipografija II., Kajkavsko spravišće, Biblioteka Artistica, knj. 2, Zagreb 2016.*)

Knjiga Frane Para *Nevidljiva tipografija* (I. i II.) pripada onim rijetkim djelima koja predstavljaju istinski događaj. Time je neobičnija činjenica da je u okviru naše kulturne sredine njeno objavljivanje (prva, istoimena, knjiga objavljena je 2012. godine u nakladi Katedre Čakavskog sabora Roč) prošlo posve nezapaženo. Izuzev akribičnog teksta što ga je u časopisu *Kaj* objavila književnica i esejistica Božica Pažur, ne postoji niti jedan stručni prikaz knjige u tiskovnim i drugim medijima. Pažur je naglasila značaj knjige za razumijevanje povijesti našeg, ali i svjetskog tiskarstva. Mogli bismo pomisliti da je razlog izostanka recepcije upravo činjenica područne specifičnosti kojoj Parova studija pripada. *Božji pečat i kristogram u hrvatskoj glagoljskoj inkunabuli* kao središnja tema Parove knjige doista jest usko specijalistička. No, značaj njegove studije premašuje područnu specifičnost. Stoga treba argumentirati uvodnu tvrdnju i postaviti pitanje što je to što Parovu knjigu čini događajem koji nadilazi područnu pripadnost? Po čemu se ističe kao iznimka? Što je to što ju čini iznimnom? Pri odgovoru na to pitanje na ovome mjestu nije

Naslovnica knjige Frane Para:
Nevidljiva tipografija, II.

¹ "Značenjem i znanstvenom interferentnošću šira od monografije, sveobuhvatnošću sinteznija i analitičnija, i produbljenija od enciklopedije (zadirući u ikonografiju, semiologiju, povijest umjetnosti, antropologiju, paleografiju, matematiku, bibliologiju...) – ona je svojevrsna "knjiga svijeta". Ukratko, *Nevidljiva tipografija* kapitalno je knjižno djelo hrvatske kulture s područja hrvatske pismenosti i knjigotiskarstva, ujedno i sveučilišni udžbenik; prva je takve vrste u nas (na 330 stranice, s više od 600 ilustracija) – u 22 poglavlja, te, u dodatku, s 24 geometrijske dekompozicije tipograma (geometrijske studije s opisom)." Božica Pažur, *KAJ*, XLVI, Zagreb 6 (2013), str. 94.

moгуće navesti sve njene mnogobrojne vrline i značajke i prikazati je u njenoj sadržajnoj obuhvatnosti. Bit će dovoljno ukazati na bitne odlike kojima se ta knjiga ističe.

Kao prvo: Riječ je o istraživanju koje dokazuje da prividno minorni artefakti kao što su to tiskarski znaci zapremaju čitav značenjski univerzum po načelu latinske sintagme *pars pro toto*. ‘Dio umjesto cjeline’ retorička je figura u kojoj se posebni pojam upotrebljava na mjestu općega (npr. *glava* umjesto *čovjek*). *Nevidljiva tipografija* potvrđuje tu činjenicu na izniman način. Skrupuloznom i razrađenom metodom geometrijske raščlambе Paro izlaže dekompozicije znakova, koje dekompozicije ukazuju na aspekt nevidljivog što ga sadrži već i sam naslov knjige. Što je nevidljivo u znakovima koje u knjizi razgledamo? Nevidljiva je sama potka vidljivog, red koji omogućuje ne samo tvorbu znaka već posljedično i njegovog značenja. Riječ je o geometriji koja se svojim harmoničnim proporcijama predstavlja kao pečat božanskog. Znak Kristova kraljevstva na zemlji tako već u pripadajućoj grafičkoj strukturi zaprema ono isto što svojom ikonografskom simbolikom prenosi. Parovim riječima: „Konstruirajući znak s motivom *terrarum orbis* tiskari demonstriraju znanje ili tehniku usklađivanja proporcija u pačetvorini geometrijskim alatima – šestarom i ravnalom – na način da su svi dijelovi znaka izvedeni iz potencijala jednosti (cijelosti), bilo temeljenog kvadrata, ili nekog od kantskih formata.“

Već iz odabira pojma *jednosti* razvidno je da grafički znak ima ne samo strukturalne već i teološke, ali nadasve teleološke potencijale. Kao što znamo, teleologija je znanost o čovjekovoj svrhovitosti, znanost koja sagledava čovjekov odnos spram svijeta kao odnos koji posjeduje navlastita, jedinstvena sredstva i svrhu. Teleologija čovjeka stavlja u perspektivu transcendentnog, budući da pretpostavlja postojanje Bića koje nadilazi naš svijet, Bića spram kojeg se određuje naša svrha. Međutim, teleologija je ujedno i antropocentrična teorija koja čovjekovo djelovanje razmatra u svjetlu odje-

ka Božje svrhovitosti na način da i sama čovjekova djela sadrže i projiciraju nalog višeg Bića. Drugim riječima, čovjekova su djela nadahnuta božanskim, ali ujedno i sama inspiriraju. Kao što je čovjek djelo božanskog stvaralaštva, tako i čovjekova djela očituju kvalitetu istog stvaralaštva. Ukoliko je ta pretpostavka točna, možemo se upitati po kojoj je odlici tiskarevo djelo nositelj stvaralačke moći? Ili, što je to u inkunabulama i tiskarovim znacima što zaprema i projicira stvaralačku moć?

“Kao što se pisci rađaju u književnosti, tako se graditelji, skulptori, slikari i crtači kao autori formiraju u određenim shemama likovne vještine svoga trenutka. Naputci i propisi, pravila i norme, shemata, nipošto nisu okovi njihovu osobnome izrazu. Inspiracija, ta riječ izumljena u reformaciji, u davnija vremena nije bila osnovni pokretač likovnoga oblikovanja. Sheme su bile izvor invencije i kombinatorike što upošljavaju najraznolikije psihofiziološke moći; podloge individualnog duhovnoga rasta i uporišta za razvoj vrлина u umijećima.”² Nizu obrtnika i umjetnika koje zatječemo u navodu Mladena Pejakovića treba pridodati i tiskare. Upravo to je učinio Frane Paro studijama o nevidljivoj tipografiji. Zahvaljujući otkrićima Parove knjige, tiskare možemo punopravno pribrojiti nadahnutim umjetnicima čija djela i sama nadahnjuju odnosno odražavaju duh višnjega stvaralaštva.

Kao drugo: Sama metodologija istraživanja predstavlja događaj ne samo u nas već i u svijetu. Koliko mi je poznato, Paro je prvi istraživač koji je u pristupu tiskarstvu upotrijebio metodu geometrijske dekompozicije koja predstavlja prvorazrednu spoznajnu metodu. Ta metoda kao znanstveno pomagalo ima dvojako izvorište – svetu geometriju i strukturalističku tradiciju. Utoliko je Paro nastavljač spomenutoga Mladena Pejakovića, čije je znanstveno djelo istaknuti primjer primjene strukturalističke metode analize na djela arhitektonske baštine, ali i na likovna djela. Paro, međutim, nije puki nastavljatelj, već autor koji u bitnoj mjeri obogaćuje i sistematizira Pejakovi-

² Mladen Pejaković: *Omjeri i znakovi*, Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik 1996., str. 10.

ćeve uvide. Osobno sam zadivljen invencijom, pronicljivošću i ekonomičnošću kojom Paro razvija osnovne pretpostavke o harmonizaciji veličina. Ta je invencija razvidna već i u samoj ljepoti geometrijskih analiza, odnosno crteža. Paro na taj način i sam stvara djelo – grafičko i likovno – koje se ravna istim teleološkim načelima što smo ih maloprije opisali. Dakle: načelima koja ne odjeljuju sredstva i svrhu. Tako Parova knjiga O KNJIGAMA i sama postaje KNJIGA ispisana velikim slovima.

I naposljetku: Kao knjiga koja i sama utjelovljuje vrline što ih svojim tekstom razmatra, *Nevidljiva tipografija* priziva smisao jednog od motiva iz Roland Barthesove knjige *Užitak u tekstu*. U svojoj glasovitoj knjizi ugledni francuski autor, raspravljajući o tjelesnosti teksta odnosno putenosti jezika, postavlja pitanje: "Ima li tekst ljudski oblik, je li on lik, anagram tijela?"³ Budući da Parova knjiga utjelovljuje teleološki imperativ, budući da i sama svjedoči mjeru iste kvalitete, nije li i ona sama lik? Nije li također anagram *tijela*, kao što to jest Kristogram kojemu je posvećena? Osobno bih se usudio odgovoriti potvrdno na to pitanje. Utoliko je riječ o djelu koje nadilazi ne samo uske područno-stručne okvire već i one šire, publicističke. Riječ je, utoliko, o Djelu.

Parova knjiga, rezimirajmo, svjedoči o tri razine događajnosti. Govori o knjigama inku-

nabulama, dakle o artefaktima koji su *sadržajem* svjedočili o prvorazrednom povijesnom događaju kakvo utjelovljenje Kristovo jest (poput Gutenbergove *Latinske biblije*). Zatim, ona govori o događajnosti samih znakova koji su *utjelovili* simboličku i značenjsku zbilju tog prvorazrednog događaja. I naposljetku, vlastitim umijećem utjelovljenja Parova knjiga nam prenosi spoznaju o tim događajnim deklinacijama. Vlastitim nam primjerom govori o silasku stvaralačkog duha koji zbiljnošću svoje invencije prožima grafičke i slovne znakove, tiskovne stranice i cjelinu sveska u koji su naposljetku te stranice uvezane. Zato smatram – na temelju spomenutih događajnih deklinacija – da *Nevidljivu tipografiju* možemo bez dvojbe primiti kao izniman kulturni događaj, i to ne samo u našoj sredini.

(Slovo s predstavljanja knjige *Frane Para Nevidljiva tipografija, II. u zagrebačkoj Gradskoj knjižnici i čitaonici Bogdana Ogrizovića, 29.11.2016. - u kojem su još sudjelovali: prof. dr. sc. Joža Skok, voditelj Tribine Kajkavskoga spravišča, Marija Rošćić Paro, urednica biblioteke Artistica, akademik Josip Bratulić, glazbenik Igor Paro i autor*)

Jagor Bučan

NADAHNUTI POETSKI SOLILOKVIJ MARIJE DRUŽETA

(*Marija Družeta: U ŠENJU OT RIB!, vl. naklada, 2016.*)

Marija Družeta, autorica rodom iz Pome-
ra nastanjena u Puli, objavila je netom svoju četvrtu knjigu, pjesničku zbirku napisanu čakavicom njezina kraja naslovljenu „U šenju ot Rib!“ s podnaslovom *Kanat bilih oblutki*.

Dan-danas, kada uslijed raznih procesa globalizacije sve više jezika, a time i dijalekata te mjesnih govora izumire, tim je hvalevrjedniji

ji trud očuvanja tih govora, posebice u pisanom obliku. Prije nekoliko godina književni i likovni kritičar Pino Bonanno kazao je da dijalekt, kao literarna kategorija, eufemistički rečeno šepa, no od tada je sve više autora odlučilo na razne načine njegovati taj izraz. Ova autorica čini to vrlo zdušno i kvalitetno.

Družeta, autorica već dviju pjesničkih

³ Roland Barthes: *Užitak u tekstu*, Meandar, Zagreb 2004., str. 115.